

IN MEMORIAM

Vitimir Belaj

8. 11. 1937–19. 8. 2023

Andrej Pleterski

Brez Vitimirja Belaja bi moja raziskovalna pot in pot številnih drugih potekala drugače. Zato tu ne bom ponavljal formalnih podatkov o njegovem življenju in delu, vsakdo si jih lahko prebere kadarkoli na svetovem spletu (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1017450/>). Želim prikazati, kako so se prepletle najine raziskave mitične pokrajine.

A pred tem bi vseeno rad dopolnil navedeni formalni življenjepis z drobno anekdoto. Ko je videl uredniški obrazec Slovenskega biografskega leksikona, v katerega naj bi se vpisal, mi je obupano zaupal, da se počuti kot pri izpolnjevanju davčne napovedi in da bo zelo hvaležen, če se z uredniškimi željami spopadem sam. Ko sem mu dal osnutek biografije v pregled, ni imel pripomb, dodal je samo osebni opis svojega porekla, ki pojasnjuje njegovo kulturno mnogostranost: »Ne znam z malo besedami povedati bistveno: rojen sem v Mariboru, kot otrok trijezičen, generacija dedov in babic so Slovenci, Hrvati in Nemci, dva pradedi sta Čeha priseljena na Štajersko. 1941. smo bili izgnani na Hrvaško, 1945. in 1946. smo v Lovrencu na Pohorju in od jeseni 1946 naprej v Zagrebu.« In kot je sam nekoč zapisal, bi šlo njegovo življenje lahko v katerokoli smer. Splet nepredvidljivih okoliščin je doprinesel k temu, da je večino življenja preživel na Hrvaškem. A ostal je trojezičen.

In če se odpovem nizanju letnic in podatkov, ostane osebni pogled. Ko zaprem oči, vidim lik sivolasega profesorja, ki s tihim, vendar odločnim in razločnim glasom pripoveduje do skrajnosti napeto raziskovalno zgodbo. Tako sem ga doživel jeseni leta 1988, ko je v Ljubljani na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani začel predavati slovansko in primerjalno mitologijo. Z izjemno tankočutnostjo je v predavanjih povzemal rekonstruiranje odlomkov mitične zgodbe, ki jih je tedaj in še več desetletij luščil Radoslav Katičič. Bil je mojster dramaturgije predavanja in v snov sem skočil kot žaba v vodo. Mojo radovednost za njegova predavanja je podžgala *Stara vjera Srba i Hrvata* Natka Nodila, ki sem jo takrat premleval večer za večerom. Belajeva predavanja so mi dala drugačen uvid in razširila razmišljanja.

Zapiske njegovih dvoletnih predavanj, ki so se mi zdela zanimiva in pomembna, sem zložil v nekakšno skripto in mu predlagal, da iz tega naredi knjigo. Izziv je resno

sprejel, a seveda takoj ugotovil, da je v zapiskih toliko napak, da so kot izhodišče knjige neuporabni. Zadeve se je lotil drugače in potem je čez nekaj let izšla njegova velika monografija *Hod kroz godinu*, s katero je utemeljil raziskovanje mitičnega prostorčasa. V njej ne gre samo za ugotovitev, da hoja skozi čas pomeni hkrati hojo skozi prostor, gre tudi za temeljne sestavine koledarskega sistema.

Belajeva predavanja in pedagoško delo v Ljubljani pa so imela posreden pomen tudi za nastanek revije *Studia Mythologica Slavica*. Res se v njej ni nikoli pojavil kot avtor, vendar je bil soustvarjalec strokovne klime in zanimanj, iz katerih je revija zrastle.

Mitična pokrajina se nam danes kaže kot starodavno orodje za obvladovanje sil narave, kot prizorišče mitične zgodbe, ki se ponovi vsako leto. Že pred stoletjem je v njej Jan Peisker videl dva protagonista, Vjačeslav V. Ivanov in Vladimir N. Toporov sta v njej pozneje rekonstruirala tri protagoniste. Njuno zgodbo je Belaj do podrobnosti dodelal. Na predavanjih jo je pripovedno gnetel tako dolgo, da sem v njej zagledal zapise mitične pokrajine in njenih trojnih struktur. Da ne gre za fatamorgano, so pozneje potrdila izročila posoških starovercev o t. i. tročanih.

Ne samo, da je bila Belaju povezava med mitično zgodbo in mitično pokrajino všeč, vzletel jo je tudi za svoje raziskovalno izhodišče in orisal vrsto trodelnih struktur mitične pokrajine na Hrvaškem. To smer svojih raziskav je kronal z monografijo *Sveti trokuti*, ki sta jo napisala skupaj s sinom Jurajem; slednji je skrbel za arheološki vidik problematike. Belajev vstop v polje raziskav mitične pokrajine je zanj pomenil pomembno podporo v vzdušju posmehovanja in nejevere, ki so ju širili in ju širijo vsi tisti, ki jim lastna kognitivna disonanca onemogoča, da bi na snov pogledali zunaj uveljavljenih raziskovalnih okvirov. Belajev nastop je vnesel ustvarjalni mir.

Danes vemo, da je število mitičnih protagonistov lahko še večje, štirje, pet, sedem. Zato imajo tudi kipi bogov polabskih Slovanov toliko obrazov in glav. Toda vsi so samo del enotnega prapočela, kar ponazarja Zbruški idol. Pot do tega spoznanja je tlakoval tudi Vitomir Belaj.

Prof. ddr. Andrej Pleterski, upokojeni sodelavec, ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, andrej.pleterski@zrc-sazu.si
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2978-004X>